

Pamiatkové výskumy a pretváranie životného prostredia

Životné prostredie to je aj adekvátne zastavaný či upravený priestor mesta. Mnohé časti mesta - i Bratislavy - rokmi a stáročiami menia svoju podobu. Môžeme sledovať ako Bratislava rástla a zároveň porovnávať, či sa menila k vyšším kvalitám, hodnotám... K vytvoreniu niečoho kvalitného treba na základe archívno-historického, umelecko-historického a architektonického výskumu poznať aj genézu postupne pretváraného priestoru.

Pozrime sa napr. na priestor ohraničený dnešnými ulicami Žilinskou, Kýčerského, Štefanovičovou, resp. Nám. slobody. V súčasnosti je nezastavaný, neupravený a ráta sa s dostavbou k budovám ministerstiev na Štefanovičovej ulici. Táto lokalita sa nachádza v blízkosti významnej pamiatky - letného arcibiskupského paláca, pôvodne renesančného, v 70. rokoch 18. storočia prestavaného podľa barokového slohu. Na pláne Bratislavy z r. 1780 je zachytená pod číslom 887. Pôvodne tu stál hospodársky dvor patriaci arcibiskupskému palácu. Mal obdĺžnikový pôdorys a pozostával z objektu v tvare U a z jednej menšej štvorcovej budovy; celková rozloha majera bola asi 6000 m². G. Weydeová uvádza, že budovy hospodárskeho dvora vznikli najneskôr pri poslednej úprave letného paláca v 60. rokoch 18. storočia, pričom vychádzala zo stavebných detailov ako napr. bránový oblúk a pekné kovárske rokokové pivničné dvere. G. Weydeová dokonca predpokladá, že na tomto mieste stála staršia zástavba, ktorá bola v 17. storočí, resp. neskôr začlenená do hospodárskej budovy. Do roku 1883 a 1884 sa tento komplex v plánoch uvádzal ako primaciálne (cirkevné) panstvo (Primatialherrschaft), od roku 1885 patrili objekty mestu. Po tomto roku prestavali tzv. Primaciálny majer na rohu Štefanovičovej a Žilinskej ulici podľa projektu mestského hlavného inžiniera Antona Sendleina na husársku kasáreň. V pláne Bratislavy z r. 1904-1905 je táto lokalita vyznačená ako Lovassy lkt (jazdecké kasárne), ktoré sa spomínajú aj v ďalšej literatúre. Na základe archívnych prameňov - plánov z r. 1913 a 1930 - si vieme urobiť obraz o funkciách

jednotlivých miestností. V tomto období už v objektoch neboli kasárne, ale hospodárske priestory. V r. 1913 tu boli murárske a tesárske dielne, maštale, byt majstra, miestnosti pre kočiša, sklad nástrojov a neskôr tiež dielne, byty, garáže, kancelárie, maštale. V podstate sa tento hospodársky charakter priestoru zachoval až do 80. rokov 20. storočia, kedy objekt asanovali.

Z historického hľadiska je potrebné zdôrazniť, že táto lokalita sa nachádza na vonkajšom predmestí Bratislavy, ktoré bolo zastavané koncom 18. a začiatkom 19. storočia, ako svedčí zástavba dnešnej Jozefskej ulice, Nám. slobody a dnes už neexistujúcich ulíc Jánskej, Valónskej, zachytených na plánoch z r. 1780 a 1820.

Bývalý hospodársky komplex bol vzácny hlavne z urbanisticko-architektonického pohľadu. Vhodne uzatváral Nám. slobody, rešpektujúc pôvodnú parceláciu a svojou mierkou a kompozíciou harmonicky spoluvytváral okolie. Dispozično-hmotová koncepcia a hlavne pôdorysné ohraničenie vytváralo nárožie Žilinskej, Nám. slobody a Kýčerského ulice. Objekt bol dokladom pôvodnej zástavby v tomto území.

Prízemie komplexu tvorili jednotrakty, s priestormi aditívne radenými za sebou. Prvé poschodie v podstate opakovalo dispozičnú schému prízemnia, avšak prístup k jednotlivým priestorom zabezpečovali horizontálne komunikácie - pavlač a pozálžna chodba, orientované do dvorovej časti. Hlavne pôvodná prízemná časť hospodárskeho komplexu s dispozičným a komplexným riešením mala svoju historickú hodnotu, hodnú zachovania a následnej obnovy. Mohutné obvodové murivo slúžilo hlavne na vzopretie stropných zaklenuť prízemnia. Klembový systém tvorili valené stlačené klenby s lunetami s hrebienkovou výzdobou a pruské klenby. I keď uličné fasády nemali výrazné tvaroslovné členenie, hodnota objektu spočívala v jeho celkovej hmotovo-priestorovej skladbe a v jeho umelecko-remeselných detailoch z 18. a 19. storočia (okenné a dverné výplne s pôvodným kovaním, polkruhové niky pre vykurova-

cie telesá, stropy so štukovými rímsami, drevená pavlač na železných konzolách, kamenné šambrány vstupov, liatinová dekoratívna konzola plynového osvetlenia).

Aj napriek úpravám z 19. a 20. storočia bol objekt hospodárskeho dvora veľmi hodnotný ako historický hmotný prameň, dokumentujúci zástavbu hospodárskeho typu na predmestí Bratislavy z 18. storočia, zachytený aj na dobových plánoch z 18. a 19. storočia. Mal teda hodnotu veku a historicko-dokumentačnú, najmä pre svoje architektonické priestory s valenou stlačenou klenbou s lunetami zaklenuť na stredové piliere. Z urbanistického hľadiska tento komplex vhodne dopĺňala parková úprava pred hlavným priečelím, ako i zeleň s vysokým porastom v rozsiahlom dvorovom priestranstve.

Je veľká škoda pre Bratislavu, že takúto hodnotnú architektúru sa nepodarilo v r. 1986 zachrániť a dopustila sa jej asanácia v čase, keď ešte nebolo vypracované definitívne urbanistické riešenie celého územia. V súčasnosti sa tu ako posledný mohykán tohto hospodárskeho komplexu nachádza jednoposchodový objekt bez umelecko-historických detailov. Je otázne, čo s ním...

Pri prestavbe spojenjej s odstraňovaním umelecko-remeselných detailov, resp. pri asanácii akéhokoľvek objektu musíme však poznať jeho históriu, hodnoty a v týchto súvislostiach odporučiť, resp. nechať súhlas na prestavbu, prípadne sanáciu pamiatkovo-hodnotného súboru - to je mementom do budúcnosti pre všetkých, ktorí sa podieľajú na pretváraní mesta. Dnes, po zasanovaní objektu bývalého hospodárskeho dvora z 18. storočia je na tomto priestore parkovisko. Iste je alebo bude snaha tento pozemok zastavať. Treba si preto uvedomiť, že ide o vzácnu lokalitu a zohľadniť aj širšie urbanistické, architektonické vzťahy a historické súvislosti v záujme kvality životného prostredia.

Viera Obuchová,
Jadwiga Lacková

Literatúra

- Szonyi, A., 1967: Tak rástla Bratislava. SFVU, Bratislava, p. 64.
Vyčislík, A., 1974: Vojenské pamiatky Bratislavy. Obzor, Bratislava, s. 67.
Weydeová, G.: Archív mesta Bratislavy. Pozostalost Gizely Weydeovej., kr. č. 3.